

Særudstillingen "VIKING"

– et samarbejdsprojekt

Vikingetiden rummer en særlig fascination for både læg og lærd. Hvert år hører vi om nye fund, der kommer af jorden. Perioden anskues fra nye synsvinkler, og forskerne udvikler nye metoder til at trække endnu flere oplysninger ud af fundene, end det tidligere var muligt. Nationalmuseet besluttede derfor i 2008, at tiden var inde til en ny udstilling om vikingerne. British Museum i London og Museum für Vor- und Frühgeschichte i Berlin havde samme tanker, og de tre museer formulerede i fællesskab idéerne bag den nye særudstilling, der fik det klingende navn "VIKING". I udstillingen tages traditionelle, men også nye virkemidler i brug for at øge museumsgæsternes oplevelse og appellere til sanserne.

Den 22. juni åbnede Nationalmuseet særudstillingen "VIKING", museets første store satsning om vikingerne siden 1992, hvor udstillingen "Viking og Hvidekrist" trak fulde huse.

Vikingerne er et af museets mest populære arbejdsområder. Det viser både besøg i de faste udstillinger og de mange forespørgsler, som museets medarbejdere årligt besvarer. På Google giver søgeordet "viking" mere end 14 millioner hits. Vikingerne trækker folk til – børn, unge og ældre, den enlige gæst og familier, turister og fagfolk fra ind- og udland. Interessen, men også forventningerne er store.

Museets faste vikingeutstilling i Danmarks Oldtid afslutter præsentationen af jernalderen i den klassiske Thomsen'ske sekvens sten-, bronze- og jernalder. I denne sekvens er det ikke hensigten at skildre vikingetiden som en isoleret tidsepoke, men derimod sætte den i naturlig sammenhæng med forhistorien, ligesom vikingetiden heller ikke har fået tildelt mere plads. Udstillingens sidste rum viser fund fra vikingeborgene og fra Jelling, men kun i minimalt omfang, idet både ringborgene og Jelling formidles "in situ", ved Fyrkat, på Trelleborg og i Jelling. Flere fund fra vikingetiden vises i Møntsamlingen og som optakt til Danmarks Middelalder på etagerne oven over Danmarks Oldtid.

Ikke desto mindre har vi måttet indse, at de permanente udstillinger om vikingetiden og vikingerne ikke helt lever op til publikums ønsker eller til deres forventninger i lyset af den fascination, der omgærdet vikingetiden i Danmark. Gæsterne udtrykker ikke

sjældent skuffelse over udstillingernes begrænsede omfang. Vi hører spørgsmålet, hvor er vikingetiden?, og især udenlandske turister leder forgæves efter selve vikingetidens ikon, vikingeskibet. Med særudstillingen "VIKING" håber Nationalmuseet derfor at opfylde et længe næret ønske hos museet selv og hos vore gæster om at se nyt fra vikingetiden, både danske og ikke mindst udenlandske fund. Med særudstillingens kombination af velkendte og nye virkemidler håber museet samtidig at tiltrække nye målgrupper og dermed vække interessen for huset som helhed.

Samarbejdet

"VIKING" er blevet til i et samarbejde mellem Museum für Vor- und Frühgeschichte i Berlin, British Museum i London og Nationalmuseet. Når man står over for at skulle etablere en international udstilling om vikingerne, ligger det ellers lige for hånden at kontakte søstermuseerne i Oslo og Stockholm. Museerne her har store samlinger fra vikingetiden, deres personale består af gode, velkendte kolleger, og vi ville kunne forvente en vis overensstemmelse i måden at agere på i forbindelse med udlån og genstandshåndtering. Men at vælge netop de to museer som samarbejdspartnere ville på sin vis jo blot være en dublering af vore egne samlinger – og i sammenhæng hermed måske endda også en dublering af synet på vikingetiden. Ved at arbejde sammen med museerne i Berlin og London fik vi adgang til samlinger, der har relation til vikingerne og vikingetiden uden at være identisk med vore egne. Herudover har de to museer veletablerede kontakter til henholdsvis museer i Polen, Rusland og Ukraine

(Museum für Vor- und Frühgeschichte) og museer på De britiske Øer og i Irland (British Museum). Set i lyset af, at et af vores hovedmål var at vise "forskelligartet ensartethed" i vikingernes verden og at understrege, at Skandinavien på ingen måde var isoleret i forhold til omverdenen mod vest, øst og syd, var netop museerne i Berlin og London særligt oplagte.

Dette betyder ikke, at partnerne havde samme syn på udstillingen. Formål, målgruppe og i et vist omfang også udstillingens indhold var således vidt forskellige de tre museer imellem. Forholdet mellem Danmark og de karolingiske og ottonske herskere i vikingetiden var således mere interessant for vore tyske partnere og for os, end for partnerne i London. I Berlin vil der også blive lagt større vægt på vikingernes aktiviteter langs Østersøens sydkyst og i det østbaltiske område foruden i Rusland, hvorfra en række fund, man troede var gået tabt under Anden Verdenskrig, skal præsenteres.

Mens vi i Danmark kunne regne med, at størstedelen af vores publikum ville have et vist grundkendskab til vikingetiden, havde vore engelske partnere betydelig lavere forventninger til deres publikum. Også forventningerne til udstillingens katalog skilte de tre partnere. Yderpunkterne var på den ene side British Museum, der lagde vægt på, at kataloget fremstod sagligt, men populært, og på den anden Museum für Vor- und Frühgeschichte, der som udgangspunkt ønskede et ganske omfangsrigt katalog med detaljerede beskrivelser af de udstillede genstande. Man så også gerne, at tematiske ledsagebind blev udgivet som supplement til kataloget. Valget faldt på et mellem-stort katalog med en række essayprægede artikler, forsynet med et begrænset noteapparat og ledsaget af en liste over de udstillede genstande. Det danske og engelske katalog er stort set identiske, mens der endnu er mulighed for ændringer i den tyske version.

Konceptet

Et samarbejde mellem internationale museer om en udstilling af en størrelse som "VIKING" indebærer i sigens natur en lang række møder. At disse møder forløb effektivt var nødvendigt, ikke kun af ressourcemæssige årsager, men også fordi vores kolleger jo ikke var "ved hånden" i det daglige arbejde. Det var derfor vigtigt, at det første udstillingsoplæg kunne præsenteres tidligt.

De første møder fandt sted i 2009, og allerede i 2010 blev udstillingens overordnede tematik og formidlingsform formuleret. Bag hovedbudskaberne lå stikordene:

- at ingen kultur er en afgrænset, isoleret og uforanderlig enhed
- at ekspansionen i vikingetiden skabte kulturelle netværk med kontakter fra det Kaspiske Hav til Nordatlanten, fra den arktiske cirkel til Middelhavet.

I formidlingen ønskede vi at inddrage:

- nye fund og nye virkemidler
- nyeste viden og perspektiver på vikingerne og deres verden
- en tværfaglig indgangsvinkel.

På trods af vikingetidens overflod på historier blev det tidligt besluttet at koncentrere sig om et mindre antal temaer frem for at forsøge at vise alting, også for at publikum kunne få en så god oplevelse af genstandene som muligt. Målet var temaer, der kunne belyses gennem vigtige nye fund, som ikke hidtil havde været vist, eller emner, der i særlig grad er blevet beriget med ny viden gennem de seneste årtiers forskning. Det blev til i alt fem temaer.

Skibet

Skibet – i udstillingen vist ved Roskilde vrug 6 – er det overordnede omdrejningspunkt, der giver stikordene til de øvrige fire temaer og til et hovedbudskab om vikingetidens dynamik. Samfundet, der frembragte skibet, var selv formet af skibe og sejlads. Kyndige håndværkere stod bag de slanke, hurtige krigsskibe, men også de tungere, havgående fragtskibe, der bragte vikingerne til nye verdener og markeder. Selv i døden drog vikingernes mest fremtrædende mænd og kvinder af sted i deres højsatte gravskibe, eller graven blev markeret med en skibssætning af rejste sten.

Vikingerne verden.

Vikingerne drog ud både som voldsmand, handelsfolk, nybyggere og bønder, og overalt, hvortil deres skibe bar dem, efterlod de sig varige spor. Bag udfærden lå ønsket om velstand og et godt liv, men også lysten til eventyr og strategisk-politiske overvejelser. Konger og stormænd måtte plyndre sig til rigdomme, de kunne give videre til deres mænd for at sikre sig deres støtte og for at opretholde den rette livsstil. Men netop i mødet med andre i det fremmede åbnede der sig også

Tema: nye udstillinger

et væld af muligheder for udveksling af viden, vaner og varer, som i det lange løb var med til at forandre samfundene og i sidste ende indlede en ny æra.

Togter og krig.

Vikingetiden var præget af vold, og som voldsmand opnåede krigeren velstand og status. Ganske vist var kun et fåtal af vikingetidens karle krigere, men de, der var, deltog i samtidens våbenkapløb, hvor skibene var deres trumfkort. Krigerlivet prægede mange sider af livet – våben kom med i graven, våben blev ofret i søer og vandløb, og miniaturevåben beskyttede ejeren, når virkelige våben ikke slog til – og det ser ud til, at det samfund, der begyndte med at udspy vilde krigere i plyndrende horder, endte som grobund for vel-disciplinerede soldater eller lejetropper, der kæmpede på deres konges ordre og for hans sold.

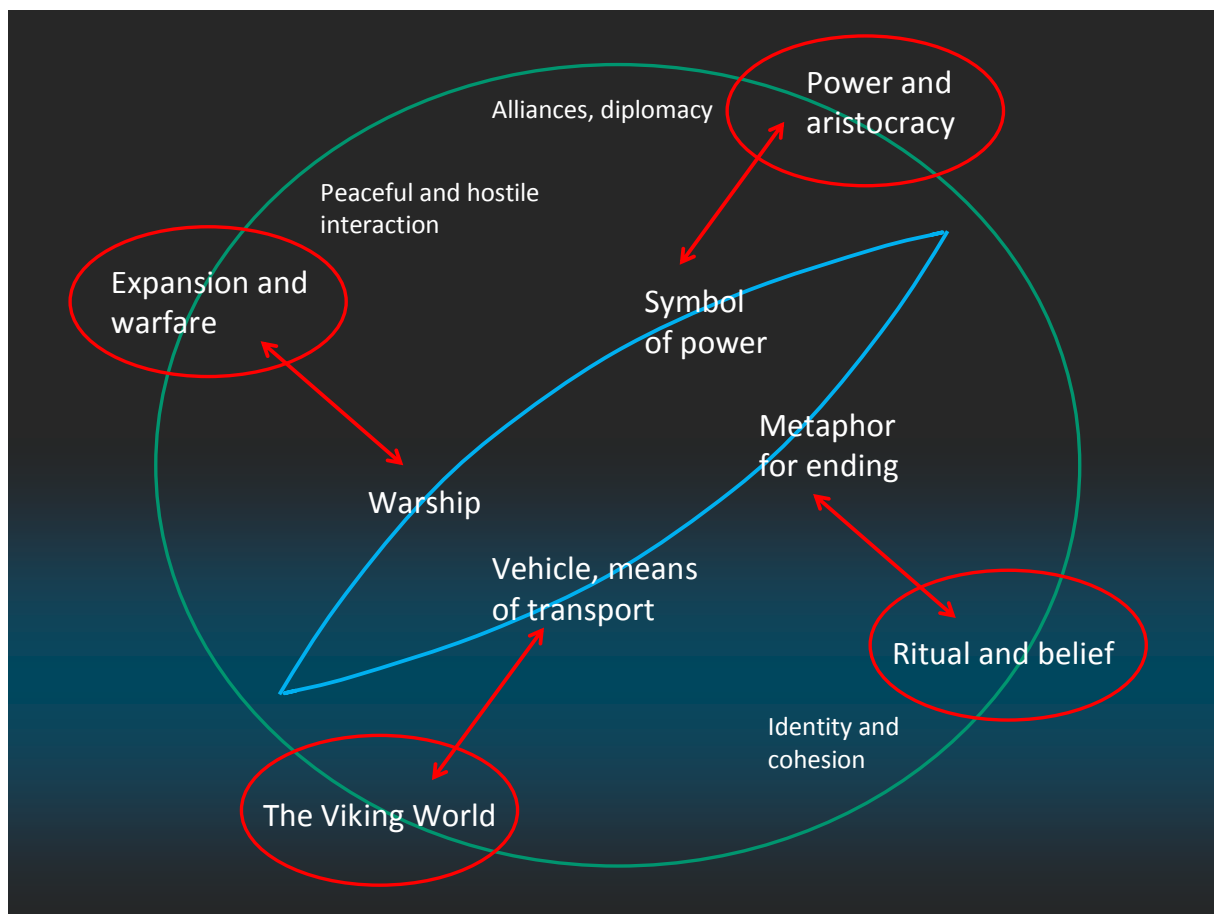
Magten og aristokrati.

For vikingetidens kongemagt spillede skibene en afgørende rolle, for med dem opretholdt kongerne kontrollen over deres riger og nye erobringer. Skibene

var samtidig en investering, et visuelt udtryk for både autoritet og økonomisk formåen. Magten måtte synliggøres, og konger og stormænd førte sig frem i konkurrence med andre herskere og på bekostning af overvundne fjender, hvis symboler de måske ligefrem overtog. Klædedragt, boliger og mindesmærker over afdøde slægtninge bidrog til at underbygge magten og æren i et samfund, hvor lighed ikke fandtes. Harald Blåtands mægtige anlæg i Jelling – måske den scene, hvor han lod sig hylde som Danmarks konge af sine tilsagte stormænd – er et af højdepunkterne i vikingetidens storbyggeri.

Tro og ritualer.

Vikingetidens åndelige liv og tro var langt mere broget end den strukturerede gudeverden, som fremstilles i yngre kilder. Tro og ritualer havde dybe rødder og omspændte folks dagligliv og deres vaner. Trosforestillingerne ser ud til at have manifesteret sig på forskellig vis og på forskellige steder i landskabet. Vikingetidens konger og stormænd stod frem på deres residenser og i deres haller som dem, der fastholdt

'Mind map' over udstillingens temaer og sammenhænge med skibet, formuleret i 2011 efter flere udstillingsmøder. Grafik: Anne Pedersen.

kontakten til den anden verden til gavn for egen og andres lykke. Kristendommen vandt langsomt, men sikkert frem, og med den fulgte kristne værdier og et kristent livssyn som fundament for individet og samfundet.

En ny vikingetid?

Det er kun naturligt, at vi i 2013 har et andet syn på vikingetiden, end vi havde for tyve år siden. Enhver tid har sine egne præferencer og synsvinkler. Da denne lille artikels forfattere studerede arkæologi i 1970'erne og '80'erne, var tiden stærkt præget af fredsbevægelser og kønsrolledebat. Det satte sine spor i forskningen og undervisningen om vikingerne, hvor vikingernes fredelige side blev prioriteret højt, og hvor mange studenteropgaver tog udgangspunkt i kønspolitiske problemstillinger. Nu, i 2013, er andre sider af vikingesamfundet i fokus. Klarest kommer dette måske frem i udstillingens afslutningsafsnit om Tro og Ritual, hvor temaer kredsende omkring forestillingsverden, mentalitet, ritual, kognitive landskaber og sejð er behandlet. Men også indholdet i udstillingens andre afsnit, ikke mindst Krig og Ekspansion, bærer præg af disse nye interesser.

Afsluttende bemærkninger

Det bør ikke undre, at en vikingeutstilling i 2013 ser anderledes ud end en vikingeutstilling fra 1992. Udstillingen rummer færre genstande end 1992-udstillingen gjorde. Det har flere årsager, dels er omkostninger og vanskeligheder ved indlån steget væsentligt siden da, og dels har vi i "VIKING" ønsket at give plads til andre formidlings tiltag og virkemidler. Alligevel er den traditionelle formidlingsform – genstande, udstillet i montrere – et bærende element i udstillingen. En museumsudstilling, hvis basis er arkæologien, må tage sit udgangspunkt i genstandene. En arkæologisk genstand rummer – mindst – to basale fortællinger (Olsen 2004: 25-36). Den ene knytter sig til genstandens praktiske og funktionelle sider, den anden til metaforer og symboler. Når mennesker,

handling og betydninger står i centrum, så er det også denne genstandenes anden fortælling, der er den mest interessante. For eksempel stod det helt klart for os, at vi ikke ville præsentere det store skib sammen med omfattende skibsteknologiske forklaringer. Skibet skulle i stedet være et symbol og en markør.

Der er for så vidt ikke noget overraskende i denne brug af de arkæologiske genstande – den passer egentlig ganske godt ind i den aktuelle tidsånd. Lidt forenklet sagt svarer det til TV-programmer, hvor man ud fra en bolig med indhold skal identificere en livsstil og en bevidsthed for endelig at regne ud, hvilken person, der bebor boligen. I "VIKING" er det tanken at vise, hvordan vikingetidens mennesker gennem deres omgang med genstande og deres materielle forbrug skabte identiteter, bevidsthed og sociale idealer. Fra materialitet til menneske, kan man sige.

Udstillingen i 1992 fik et besøgstal på 220.000. Det tal når "VIKING" næppe, selv med fulde huse hele tiden. Ikke blot har tiderne ændret sig, men rent praktiske forhold har også indflydelse på besøgstallene. Blandt andet er der af sikkerhedshensyn en øvre grænse for, hvor mange mennesker må opholde sig ad gangen i Nationalmuseets udstillingshal, Egmonthallen. Ikke desto mindre tyder de foreløbige tal på, at vi når vores mål på 150.000 gæster, og dertil at et af succeskriterierne, tiltrækningen af nyt publikum, også opfyldes.

Arbejdet med "VIKING" har naturligvis rejst en del spørgsmål i forhold til Nationalmuseets faste vikingeutstilling. Lige nu overvejes det, hvordan en tid, der på den ene side organisk hænger sammen med – og delvist har sine forudsætninger i – den danske forhistorie, og på den anden kan kaldes det moderne danske samfunds begyndelse, skal formidles og placeres i den samlede fremstilling af Danmarkshistorien. "VIKING" har dermed også levet op til et andet succeskriterium, nemlig at give anledning til at tænke i nye baner både forsknings- og formidlingsmæssigt.

Litteratur

Olsen, Bjørnar 2004

Momenter til et forsvar av tingene, Nordisk Museologi 2004, 2, s. 25–36.